

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Л.Г.Стороженко “Еволюція творчості Бориса Тенети”, представлена на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Приємно брати участь у наукових подіях, подібних до захисту кандидатської дисертації Ліни Стороженко. Авторка обрала тему з усіх боків актуальну, підійшла до неї ґрунтовно, всебічно дослідила, при цьому підготувала й видала досі невідомий роман Бориса Тенети й оприлюднила самостійно розшукані цінні відомості про життя й творчість письменника. Досі його постать залишалася на маргінесах дослідницької уваги, їй присвячені лише окремі статті й згадки в наукових публікаціях (хоча є тут і виняток: нещодавно захищена кандидатська дисертація В. Дубініної “Проза Бориса Тенети: жанрово-стильові особливості”).

Я з великою пересторогою ставлюся до новітніх модних наукових термінів, проте в даному разі обома руками підтримую обраний дисертанткою “просопографічний” ключ дослідження. Причина цього – зміст поняття. Авторка, сама того гаразд не усвідомлюючи, повертається до джерел виникнення професійного літературознавства, до спадщини французького дослідника Ш.-О.Сент-Бева, який є зачинателем біографічного методу. Зрозуміло, що просопографія звучить значно солідніше, ніж біографія, проте це не змінює суті: акцентованої уваги до творчої постаті, до автора, його життєвого й мистецького шляху, до різноманітних джерел, які справляють активний вплив на становлення й еволюцію творчості.

У порівняно недавні часи в літературознавстві були популярними т.зв. “літературні портрети”, а в науці – “портретні” дисертації. Я загалом скептично ставився до цього жанрового різновиду – передусім через пересічний рівень переважної більшості досліджень такого плану. Чекав чогось подібного і в дисертації Л.Стороженко, і був приємно “розчарований”:

дослідження змушує пригадувати не численні “літпортрети”, а саме літературознавчу класику. Можна лише пошкодувати, що це не знайшло належного відображення в обґрунтуванні методологічного апарату.

Сьогодні в Україні істотно змінюється літературознавчий контекст, виникає доволі виразний націоцентричний “мейнстрім”, усе рідше трапляються сахання в крайнощі і т.д. Новітніми позитивними тенденціями є, з одного боку, підвищена увага до “другорядних” постатей у літературному процесі, а з другого – дедалі глибше проникнення у найважливіші світоглядні питання, які завжди стоять перед літературою, часом спливаючи на поверхню, а часом ховаючись за нібито актуальнішими проблемами. Культурна ситуація вимагає відповідей на низку ключових питань, на перший погляд, самозрозумілих, проте вирішальних для національного самоусвідомлення і – нехай це не буде сприйнято за пропаганду – збереження державного суверенітету. Одне з них – адекватне трактування українського літературного процесу, формування консолідованої національної концепції літературного розвитку, концепції національної літератури. Маю на увазі не наукові візії окремих авторів, часто полемічні, суперечливі й не завжди виважені, а саме національну, державницьку концепцію. Україна щойно звільнилася від імперського тиску, цей процес триває й триватиме ще довго, проте з одного “полону” мало не втрапляємо в інший – європейський. Правду кажучи, мені байдуже, *наслідувачем* якої культурної традиції вважатимуть українську літературу – російської, європейської, американської чи хоч би й китайської. Мене сьогодні лякають спроби “європеїзації”, так само, як донедавна – русифікації українського красного письменства. Це біда багатьох досліджень вітчизняної літератури, коли в ній вишукуються подібності чи й запозичення з чужих культур, які трактуються неодмінно зі знаком “плюс”. На жаль, це єдиний плюс, який віддається в таких дослідженнях українським авторам. Такий місіонерський, цивілізаторський підхід дається взнаки в сумнозвісній нещодавній тенденції до створення “елітарної” української літератури, якої ніколи не існувало в

природі, до сучасного трактування “народництва”, фольклоризму, народної самодіяльності винятково як кічу, примітиву й плебейського несмаку, до накидання чужих за походженням наукових стереотипів на український літературний матеріал, що призводить до парадоксальних явищ (скажімо, зникнення з жанрового реєстру української прози повісті на тій підставі, що в європейських літературах такої жанрової категорії немає) тощо. Однозначно позитивною тенденцією в сьгоднішньому розвитку українського літературознавства я вважаю утвердження самодостатності українського мистецтва слова, яке прийшло на зміну нещодавнім намаганням “підтягнути” її до певних запозичених “зразків”.

Саме такою “суверенізаторською” є дисертація Ліни Стороженко. Розвідка присвячена одному з найцікавіших “вузлових” явищ історії української літератури ХХ ст.: творчості талановитого представника творчого угруповання “Ланка”–МАРС. Авторка свідомо того, що Борис Тенета – не лідер цього угруповання, навіть називає його “другорядним” письменником, шукаючи своєрідних “виправдань” для дослідження творчості таких літераторів у класиків (цитує при цьому О.Білецького на с. 2 автореферату).

Л.Стороженко демонструє вміння самостійно й на доброму науковому рівні інтерпретувати складні літературні явища, формулювати доказові узагальнення, володіння літературно-критичним і теоретичним матеріалом, сучасними методологічними підходами до аналізу та інтерпретації літературного тексту. Можна без перебільшення сказати, що дисертація Л.Стороженко – оригінальне самостійне дослідження важливої історико-літературної проблеми, у якому вперше в українському літературознавстві комплексно розглянуто постать Бориса Тенети в контексті діяльності творчого угруповання “Ланка”–МАРС. Робота містить низку текстуальних спостережень і цінних біографічних відомостей про творчий шлях малодослідженого українського письменника.

Дисертація має струнку композиційну будову, підпорядковану послідовному окресленню біографії та еволюції творчості Бориса Тенети. Робота містить 182 стор. основного тексту, докладно опрацьовану бібліографію (372 позиції) та 6 стор. додатків. Особливу наукову цінність має вперше здійснена каталогізація літературної спадщини Бориса Тенети (46 позицій), а також підготовка тексту й перша публікація роману письменника “Загибель Анагуака”.

У роботі нерідко трапляються вельми цікаві й глибокі авторські спостереження й узагальнення, сама фактура дослідження має той науковий рівень, коли стежиш не за правильністю цитацій, а за самостійним і доволі впевненим голосом авторки. Вона вільно оперує теоретичними дефініціями, добре обізнана з літературним контекстом, володіє прийомами текстуального аналізу. Ці позитивні риси властиві й висновкам дослідження, у яких достатньо повно сформульовані головні наукові результати проведеної роботи. У цілому добре враження щодо повноти висвітлення змісту дисертації полишає і автореферат, і опубліковані статті, які відбивають головні положення дослідження, і сумлінно опрацьована бібліографія.

Звісно, це не означає, що в дисертації немає полемічних тез, які викликають бажання посперечатися чи й спростувати думку авторки. Проте я навмисне обмежу дискусію кількома порівняно незначними зауваженнями.

1. За всіх позитивних моментів, яким дисертація завдячує неупередженому розгляду практично не досліджених творів Бориса Тенети, не варто забувати й про естетичні критерії *оцінки* їхньої художньої вартості. Авторка часом із надмірною делікатністю веде розмову про доволі посередні явища (зокрема вірші Тенети).

2. Іноді (особливо у 3 розділі) текстуальний аналіз творів грішить переказовістю. Зрозуміло, що авторка зацікавлена в тому, щоб повніше

окреслити подієву канву аналізованих текстів, особливо невідомих читачеві чи й зовсім неопублікованих, проте часом увага до сюжетних деталей превалує над літературознавчим аналізом.

3. Авторка повністю заперечує художню вартість соцреалістичного етапу творчості Бориса Тенети, зокрема його повісті “Дні”. Погоджуючись у цілому з таким висновком, хочу зазначити, що в цій повісті й пов’язаних із нею оповіданнях є й чимало цікавих мистецьких відкриттів. “Замовна” схема творів, звісно, сковувала ініціативу письменника, проте саме цей етап спричинив закономірну еволюцію в напрямку до історичної прози, навіть до елементів неоміфологізму. Розчарувавшись у штучній пролетарській міфології, письменник перейшов до художньої розробки епізодів віддаленої історії в неоміфологічному навітленні.

4. Віддаючи належне загалом високому рівню мовного оформлення дослідження, зауважу непоодинокі стилістичні прорахунки, на зразок “...Ім’я Бориса Тенети залишається малодослідженим і маловідомим” (автореферат, с. 1) чи “незначний кількісний вияв поезій” (автореферат, с. 8) та ін. подібного плану.

Загалом же висловлені зауваження не знижують фахового рівня роботи. Дисертація Ліни Стороженко є завершеним цілісним дослідженням важливої і складної літературознавчої проблеми. Ні актуальність обраної теми, ні авторський внесок у її розробку не викликають жодного сумніву, так само як і можливість широкого практичного використання запропонованих у дисертації матеріалів та авторських інтерпретацій у подальших наукових дослідженнях історії української літератури, при викладанні курсів української літератури ХХ століття у вищих навчальних закладах. Автореферат цілком відповідає змістові дисертації, основні положення якої в достатньому обсязі висвітлені в 25 публікаціях, із яких 11 у спеціалізованих наукових виданнях, а також у доповідях і повідомленнях на численних наукових конференціях.

Усе сказане дає підстави для висновку: дисертація Ліни Григорівни Стороженко “Еволюція творчості Бориса Тенети” є самостійним завершеним дослідженням актуальної літературознавчої проблеми, виконаним на належному фаховому рівні. Текст роботи відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, і дає підстави для присудження авторці наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка
НАН України

